

# LA SEGURETAT AL SEGLE XXI: DE L'ÀMBIT GLOBAL AL LOCAL

## Seminari de reflexió

### Resum del seminari

Els dies 9 i 10 d'octubre de 2017 va tenir lloc al Palau Centelles de Barcelona el seminari "La seguretat al segle XXI: de l'àmbit global al local" organitzat per l'ICIP (Institut Català Internacional per la Pau). Les jornades van tenir com a objectiu analitzar i reflexionar sobre els diferents debats que s'estan produint en termes de seguretat des d'un nivell mundial a un nivell local, per així definir quines podrien ser les polítiques públiques que cal impulsar en aquest àmbit.

### Benvinguda i presentació

*Xavier Masllorens, president de l'ICIP*

En un moment en què les polítiques de seguretat afronten nous reptes i amenaces en constant transformació, el president de l'ICIP ha posat de manifest l'interès de la institució per fer un seguiment dels debats que sorgeixen al voltant d'aquesta temàtica - a Catalunya i a fora. L'objectiu és aglutinar pistes orientadores i propostes de polítiques públiques que permetin assegurar els drets i llibertats de la ciutadania, i caminar partint d'una nova perspectiva de seguretat humana curosa.

En un món de canvis constants calen, segons afirma el president de l'ICIP, respostes adequades a la maduresa de les nostres societats.

### Estratègies de seguretat nacionals davant els riscos i amenaces transnacionals

*Rafael Martínez, catedràtic de Ciència Política i de l'Administració a la Universitat de Barcelona*

El paradigma clàssic de seguretat nacional identificava un risc -l'amenaça d'un altre estat-, uns béns per protegir -el territori i la identitat nacional- i unes cobertures per fer-hi front -les forces armades i la dissuasió armamentista. Tanmateix, el ponent ha posat en relleu que aquest paradigma ha canviat en el context posterior a la Guerra Freda i pel desenvolupament del concepte de seguretat humana.

A finals del segle XX es va fer evident la necessitat de noves Estratègies de Seguretat Nacionals (ESN) en què la

seguretat anés més enllà de la defensa i la seguretat interior dels estats. Per a Martínez, aquestes ESN han de racionalitzar-se i adaptar-se a les noves realitats; han d'incloure diversos components com l'anàlisi de l'escenari, la transmissió dels valors i interessos del país, identificar les prioritats, assignar recursos i determinar les cobertures i els responsables. Tot això tenint en compte que la seguretat és un repte que mai es pot assolir plenament. Ha de ser entesa com un mitjà, no com un fi en si mateixa.

### **La seguretat en la postguerra freda: un trencaclosques dinàmic des dels conceptes a les estratègies i els instruments d'intervenció**

*Rafael Grasa, professor de Relacions Internacionals a la Universitat Autònoma de Barcelona*

El concepte de seguretat ha canviat notablement des de la postguerra freda; la seguretat és un trencaclosques dinàmic i innovador en un context de desoccidentalització del món, en què l'economia se situa al centre, apareixen nous actors privats de seguretat, canvia la naturalesa dels conflictes i sorgeixen noves formes de violència.

En aquest entorn canviant, les estratègies de seguretat han de considerar diversos factors. En la ponència se n'han destacat tres: (1) la causalitat múltiple dels conflictes amb acceleradors i multiplicadors; (2) les diferents polítiques públiques implicades i (3) els trets de la seguretat. Definició no només militar: amenaces i riscos globals, interconnectats i mútuament reforçats, i necessitat de prevenció de conflictes violents i de construcció de pau després de violència directa.

Per fer front a aquests reptes calen uns instruments d'intervenció que actualment estan poc desenvolupats i unes polítiques públiques que necessiten més cooperació i coherència. Com a possible solució, Grasa ha plantejat oferir alternatives a curt i mitjà termini basades en la seguretat humana i treballar en el desenvolupament d'una estratègia de seguretat en què s'acordin quins valors s'han de protegir, s'identifiquin i prioritzin les amenaces i els riscos, es defineixin les contramesures i com afrontar les causes dels conflictes subjacents i les incerteses del futur.



### **La seguretat humana. Límits i potencialitats per orientar l'anàlisi crítica i les polítiques**

*Karlos Pérez de Armiño, professor de Relacions Internacionals UPV-EHU i investigador i director d'HEGOA*

La seguretat humana és una condició necessària per al desenvolupament humà que erigeix la persona com a subjecte de la seguretat. Com a concepte apareix en un context d'auge dels valors liberals, amb dos enfocaments: un més ampli que combina la llibertat front a les necessitats, i un més restringit, limitat a la llibertat front als temors.

El ponent ha posat en relleu els límits de la seguretat humana i n'ha destacat l'escàs desenvolupament teòric i el risc

del seu ús com a justificació per realitzar intervencions humanitàries i per a la militarització de diferents polítiques públiques. Tanmateix, Pérez de Armiño conclou que la seguretat humana és vàlida si es reforça el seu contingut teòric per a l'anàlisi crítica basada en les múltiples dimensions que determinen la seguretat de les persones (diverses identitats i relacions de poder) i per a l'orientació de polítiques amb sentit transformador.

### **Legitimitat securitària per a un actor en crisi: la nova Estratègia Global i de Seguretat de la Unió Europea**

*José Antonio Sanahuja, professor de Relacions Internacionals a la Universitat Complutense de Madrid*

Sanahuja parteix de la tesi que la Unió Europea no ha estat capaç d'assolir un rol internacional mitjançant una legitimitat de provisió de béns i de benestar. Així, interpreta que els darrers esdeveniments europeus (Brexit, crisi de refugiats, augment de l'extrema dreta, etc.) han portat les institucions de la UE a reafirmar la seva identitat mitjançant el que anomena legitimitat securitària, fet que s'evidencia a partir de la nova Estratègia Global per a la política exterior i de seguretat de la Unió Europea (en endavant EGS).

Sanahuja ha examinat el context i el contingut de la primera estratègia europea de 2003, basada al seu parer en una identitat europea com a potència normativa, amb voluntat d'incidència global i el convenciment que la seva seguretat depenia de la millora general del món. La revisió del 2008 ja va suposar un pas enrere d'aquesta visió de la Unió. Però a partir de 2014 es va abandonar el camí emprès amb l'inici de

la creació d'una nova EGS menys global i més centrada en un veïnat inestable i conflictiu (països mediterranis i antiga URSS).

Segons Sanahuja, sembla que es preveïés un repartiment de tasques amb els EUA, però la victòria de Donald Trump va canviar l'escenari. És alhora un gir pragmàtic cap a la *realpolitik* i suposa una renúncia a la identitat normativa per una identitat -legitimitat- basada en l'aspecte securitari.

### **El canvi climàtic com a problema de seguretat nacional: algunes crítiques**

*Nuria del Viso, investigadora FUHEM Ecosocial*

El canvi climàtic és una qüestió de present amb grans impactes socials - dificultat d'accés a fonts d'aigua dolça, desplaçaments de població, infertilitat del sòl, desforestació- que agreujarà les tensions en un món inestable i amb diversos conflictes en marxa. La resposta dels estats a la desestabilització climàtica ha passat eminentment per la securització i la mercantilització sense abordar les causes -que es troben als països més desenvolupats- sinó les conseqüències - que afecten majoritàriament les zones més empobrides del planeta. Segons Del Viso, les principals actuacions han implicat la cessió de drets i llibertats a canvi de seguretat, per exemple amb la fortificació de fronteres i l'externalització del control migratori a tercers països.

L'anàlisi de Del Viso conclou que l'escalfament del planeta encara és un desafiament potencial. No és un desastre a priori; la catàstrofe es pot evitar amb mesures correctores, però cal buscar consensos davant d'un problema

de naturalesa multidimensional que no se solucionarà amb una resposta militar o securitària.

### **Reptes de seguretat per al món local en un món globalitzat**

*Amadeu Recasens, comissionat de seguretat de l'Ajuntament de Barcelona*

La ponència parteix de la necessitat de redefinir què és la seguretat perquè l'Estat ja no és capaç de donar resposta als problemes actuals.

El paradigma clàssic segons el qual l'enemic és un altre estat ja no és vàlid, ja que hi ha conflictes asimètrics en què l'amenaça prové, per exemple, d'altres actors, com poden ser el terrorisme islamista, el narcotràfic o el crim organitzat. A més a més, la dicotomia enemic exterior/enemic interior s'ha diluït.

En aquest context de crisi dels estats-nació sorgeix un nou concepte de seguretat lligat a la idea que l'Estat no pot donar resposta a totes les necessitats i per aquest motiu cal que les noves polítiques públiques en aquesta matèria siguin coproduïdes, és a dir, que comptin amb la participació dels col·lectius socials i dels sectors de l'administració que fins ara no hi han participat. L'objectiu és identificar de forma més precisa les problemàtiques en matèria de seguretat i convivència i fer propostes ajustades a les necessitats de la ciutadania.

### **Respostes de la policia als reptes de la seguretat: estratègies, aliances i tecnologies**

*Diego Torrente, professor de Sociologia a la Universitat de Barcelona*

En el context actual, la seguretat ciutadana planteja diversos reptes que es tradueixen en un canvi en les demandes a la policia. Principalment aquests canvis tenen a veure amb les noves formes de delinqüència global com el crim organitzat, la ciberseguretat i el terrorisme internacional, però també hi influeixen els canvis socials (immigració, atur, crisi econòmica, envelliment de la població, etc.) i l'expectativa de més participació i interacció de la ciutadania.

Segons Torrente, el model policial es dirigeix cap a un model híbrid que combini l'aplicació de la llei amb elements d'apropament a la ciutadania i de coparticipació. Els canvis socials són la força que impulsa les polítiques policials i demanen una resposta mixta -estructural i política- que inclogui la especialització i tecnificació de la policia i les aliances estratègiques amb els diferents grups socials. El punt comú clau d'aquesta resposta és la creació d'estructures d'informació i intel·ligència en la societat de la informació.

### **Conflictes a la ciutat actual i temptació securitària**

*Santiago Álvarez, director de FUHEM Ecosocial*

La ponència ha constatat les principals tendències de caràcter urbà que s'estan produint actualment: acceleració del procés d'urbanització -tant quantitatiu com qualitatiu-, declivi del món rural, èxode a l'àmbit urbà -fonamentalment al Sud i als cinturons de pobresa de les ciutats- i tendència a les aglomeracions de nuclis urbans continus i a la construcció de grans metròpolis.

Aquesta nova fase de revolució urbana, com l'ha anomenat Álvarez, és un procés

de transformació de naturalesa estructural i de creixement descontrolat que també té conseqüències en el benestar de la població, la sostenibilitat i la governança.

Les polítiques de metropolitització incrementen aquestes tendències, sobretot als països del sud, on es crea una població excedent que acaba a l'“abocador” de les ciutats. Aquest context propicia la degradació de la convivència i dels vincles socials i potencia els conflictes vinculats a les desigualtats socioespacials. La concentració urbana i la misèria rural són factors que influeixen en la conflictivitat i les violències.

En aquest context, la ciutat contemporània planteja dos grans reptes: la seguretat energètica i el canvi climàtic. Fins al moment, la resposta dels estats i els actors internacionals ha estat basada principalment en una concepció tradicional de la seguretat.

### **De la seguretat com a dominació, a l'ètica i polítiques de les cures com a construcció d'una ciutadania localment cosmopolita, cuidadora i ecològica**

*Vicent Martínez, vicepresident de l'ICIP i director honorífic de la Càtedra UNESCO de Filosofia per la Pau de la Universitat Jaume I, i Irene Comins, directora de l'IUDESP a la Universitat Jaume I*

En l'inici de la ponència Vicent Martínez ha fet un repàs a l'evolució del concepte de seguretat en els marcs de la pau negativa, la pau positiva i la perspectiva de gènere. A partir del darrer enfocament centrat en el gènere, es pren com a referent l'obra de Betty Reardon. L'autora sosté que existeix una

causa comú per explicar el sexisme (la dominació masculina) i la guerra i que des d'aquests conceptes es construeix la noció de seguretat com a dominació per defensar-se de la por a l'amenaça de la diferència. La por en l'home es canalitza a través de l'agressió i la submissió, i la seva legitimació serveix per donar menys valor i deshumanitzar l'enemic.



Com a alternativa a aquesta concepció, Irene Comins ha plantejat la idoneïtat d'un sistema de creences oposat al del sexisme: el feminisme, entès com un nou humanisme que recupera la capacitat humana de preocupació i cura cap als altres. L'ètica de les cures són les diferents habilitats que desenvolupen les dones per al manteniment de les relacions interpersonals a l'espai públic i privat. Aquest sistema permetria personalitzar a l'altre –fins ara objectivat pel sexe, la raça o la classe–, deslegitimar l'ús de la força, transformar el concepte d'educació, canviar la socialització, humanitzar la justícia, modificar el dualisme i trobar un equilibri més respectuós amb la natura i el cos.